

Sygn. akt I UK 304/11

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 21 lutego 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Romualda Spyt (przewodniczący)

SSN Józef Iwulski (sprawozdawca)

SSA Maciej Piankowski

w sprawie z odwołania Z. T.

przeciwko Prezesowi Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego o emeryturę rolniczą,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 21 lutego 2012 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 23 marca 2011 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 8 grudnia 2010 r., Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych zmienił decyzję Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia

Spółecznego z dnia 14 października 2009 r. w ten sposób, że przyznał ubezpieczonej Z. T. prawo do emerytury rolniczej od dnia 1 października 2009 r.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że ubezpieczona urodziła się w dniu 1 października 1949 r. W dniu 19 grudnia 1970 r. wraz z mężem zameldowała się na pobyt stały w miejscowości C. , gdzie mąż objął posesję organisty w miejscowej parafii rzymsko-katolickiej. Parafia ta była (i nadal jest) podatnikiem podatku rolnego z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego o powierzchni użytków rolnych wynoszących 3,02 ha fizycznych (3,54 ha przeliczeniowych). Pod koniec 1970 r. zmarł dzierżawca tego gospodarstwa, wobec czego ubezpieczona (legitymująca się średnim wykształceniem rolniczym) postanowiła objąć je w dzierżawę. W tym celu zawarła ustną umowę dzierżawy z ówczesnym proboszczem parafii. Ubezpieczona zajmowała się uprawą dzierżawionej roli (uprawą ziół) korzystając z pomocy swej matki. W związku z dzierżawą parafialnego gruntu ubezpieczona przekazywała parafii rocznie 300 kilogramów zboża oraz 1 tonę ziemniaków. W związku z prowadzeniem dzierżawionego gospodarstwa rolnego ubezpieczona nie odprowadzała składek na ubezpieczenie społeczne.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd pierwszej instancji uznał, że wnioskodawczyni spełniła przesłanki nabycia prawa do emerytury rolniczej. Powołując się na treść art. 6 pkt 14, art. 19 i art. 20 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291 ze zm.), Sąd Okręgowy wskazał, że do rolniczego stażu emerytalnego - poza okresami podlegania rolniczemu ubezpieczeniu społecznemu - należy wnioskodawczyni zaliczyć okresy, za które opłacono składki na ubezpieczenie społeczne rolników przewidziane w odpowiednich przepisach, chyba, że w myśl tych przepisów nie istniał obowiązek opłacania składek. Do stażu emerytalnego można zaliczyć okresy prowadzenia gospodarstwa rolnego lub pracy w takim gospodarstwie rolnym przypadającej po ukończeniu przez ubezpieczonego 16 roku życia przed dniem 1 stycznia 1983 r. Warunkiem zaliczenia do rolniczego stażu emerytalnego innych okresów, za które składki nie były opłacane jest wykazanie, że osoba ubiegająca się o świadczenie faktycznie prowadziła gospodarstwo rolne i że może być traktowana jako rolnik w rozumieniu przepisów ustawy. W ocenie Sądu pierwszej instancji, ubezpieczona niewątpliwie prowadziła parafialne gospodarstwo

rolne przy Parafii Rzymsko-Katolickiej w C. od początku 1971 r. do 1993 r., wobec czego powinna być traktowana jako rolnik w rozumieniu art. 6 pkt 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. Fakt prowadzenia przez ubezpieczoną gospodarstwa rolnego dzierżawionego od parafii uprawnia zaś zaliczyć jej do stażu emerytalnego - zgodnie z art. 20 ust. 1 pkt 2 ustawy - okres przypadający od 1 lipca 1977 r. do 31 grudnia 1982 r. Jeśli zaś chodzi o okres pracy rolniczej wykonywanej przez ubezpieczoną między dniem 1 stycznia 1983 r. a 31 grudnia 1990 r., to Sąd Okręgowy wskazał, że - zgodnie z art. 20 ust. 1 pkt 1 ustawy - do rolniczego stażu emerytalnego może zostać zaliczony ubezpieczonej okres podlegania przez nią ubezpieczeniu społecznemu rolników według zasad obowiązujących w latach 1983-1990. Ustawa z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 24, poz. 133 ze zm.) wprowadzała w art. 3 ust. 1 generalną zasadę podlegania przez rolników obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu, jednak w myśl art. 2 tej ustawy ubezpieczeniu rolniczemu nie podlegały osoby użytkujące wyłącznie grunty stanowiące własność związków wyznaniowych. Tak więc ubezpieczona, dzierżawiąc w okresie przypadającym od 31 grudnia 1982 r. i do 31 grudnia 1990 r. grunty stanowiące własność parafii rzymsko-katolickiej nie opłacała za ten okres składek na rolnicze ubezpieczenie społeczne, bowiem za osoby użytkujące takie grunty nie istniał obowiązek opłacania składek zgodnie z art. 3 ust. 2 pkt 3 ustawy z 14 grudnia 1982 r. Zdaniem Sądu Okręgowego, okres ten może jednak zostać zaliczony do "okresów podlegania ubezpieczeniu" na podstawie art. 6 pkt 14 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. W konsekwencji, Sąd pierwszej instancji doszedł do przekonania, że do stażu emerytalnego wnioskodawczyni - oprócz okresu przypadającego od 1 lipca 1977 r. do 31 grudnia 1982 r. - należy zaliczyć również okres od 1 stycznia 1983 r. do 31 grudnia 1990 r. na podstawie art. 19 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. (czyli cały okres sporny, pominięty przez organ rentowy w decyzji odmawiającej wnioskodawczyni prawa do emerytury). Skoro ubezpieczona osiągnęła ustawowy wiek emerytalny 60 lat w dniu 1 października 2009 r. i w tej dacie legitymowała się stażem emerytalnym w łącznym wymiarze obejmującym co najmniej 25 lat, to należało jej przyznać emeryturę od tego dnia, gdyż wniosek ubezpieczona złożyła w październiku 2009 r.

Wyrokiem z dnia 23 marca 2011 r., Sąd Apelacyjny, w uwzględnieniu apelacji organu rentowego od wyroku Sądu pierwszej instancji, zmienił wyrok Sądu Okręgowego i oddalił odwołanie ubezpieczonej od decyzji organu rentowego. Sąd Apelacyjny wskazał, że wnioskodawczyni zgłosiła się do rolniczych ubezpieczeń społecznych dopiero z dniem 1 stycznia 2000 r. i podlegała tym ubezpieczeniom do dnia wydania zaskarżonej decyzji (9 lat i 9 miesięcy). Natomiast w okresie wcześniejszym, od 1 stycznia 1991 r. do 31 grudnia 1993 r. (3 lata) ubezpieczona opłacała składki na ubezpieczenia społeczne rolników z tytułu pracy w gospodarstwie rolnym parafii dzierżawionym przez siebie w okresie od 2 stycznia 1971 r. do 31 grudnia 1993 r. Ponadto wnioskodawczyni podlegała powszechnym ubezpieczeniom społecznym w okresie od 29 sierpnia 1996 r. do 11 grudnia 1998 r. w związku z wykonywaniem pracy w pełnym wymiarze poza rolnictwem (2 lata, 3 miesiące i 13 dni). Organ rentowy zaliczył ubezpieczonej do stażu pracy uprawniającego ją do emerytury rolniczej łącznie okres 19 lat i 25 dni, w tym uwzględnił okres jej pracy w gospodarstwie rolnym parafii (od 2 stycznia 1971 r. do 30 czerwca 1977 r.). Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu pierwszej instancji, że w spornych latach 1971-1990 wnioskodawczyni była rolnikiem w rozumieniu art. 6 pkt 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, skoro prowadziła wydzierżawione od parafii gospodarstwo rolne. Tym niemniej istota zagadnienia w rozpoznawanej sprawie sprowadzała się do rozstrzygnięcia, czy okres prowadzenia tego gospodarstwa może być zaliczony wnioskodawczyni do jej stażu emerytalnego na podstawie art. 20 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę, że do dnia 30 czerwca 1977 r. rolnicy indywidualni w ogóle nie byli objęci ubezpieczeniami społecznymi. Dopiero ustawa z dnia 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin (Dz.U. Nr 32, poz. 140) wprowadziła obowiązek ubezpieczenia rolników indywidualnych. Obowiązek opłacania składek stosownie do art. 38 tej ustawy powstawał od pierwszego dnia miesiąca kalendarzowego, w którym rolnik rozpoczął prowadzenie gospodarstwa rolnego, a ustawał z końcem miesiąca kalendarzowego, w którym rolnik przestał prowadzić gospodarstwo rolne. Ustawa ta została z dniem 1 stycznia 1983 r. zastąpiona ustawą z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin. W myśl

przepisów tej ustawy ubezpieczeniu społecznemu rolników nie podlegały osoby użytkujące wyłącznie grunty stanowiące własność związków wyznaniowych. Literalna wykładnia art. 3 ust. 2 tej ustawy potwierdza, że osoby użytkujące grunty stanowiące własność związków wyznaniowych nie podlegały ubezpieczeniom społecznym. Nie ma więc podstaw prawnych, aby twierdzić, że takie osoby podlegały przedmiotowym ubezpieczeniom, a jedynie były zwolnione z obowiązku opłacania składek. Zaprezentowane przez Sąd pierwszej instancji stanowisko jakoby rolnicy użytkujący gospodarstwa rolne związków wyznaniowych byli zwolnieni z obowiązku opłacania składek nie ma oparcia w treści art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. W myśl aktualnie obowiązujących przepisów o ubezpieczeniu społecznemu rolników, do emerytalnego stażu pracy rolniczej zalicza się między innymi okresy podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników indywidualnych i członków ich rodzin w latach 1983-1990, a także okresy, od których zależy prawo do emerytury zgodnie z powszechnymi przepisami emerytalnymi, przy czym stosownie do art. 20 ust. 3 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. w stosunku do osób urodzonych po 31 grudnia 1948 r., do okresów uprawniających do emerytury rolniczej nie wlicza się okresów, od których zależy prawo do emerytury przysługującej z ogólnych (powszechnych) przepisów emerytalnych. Skoro wnioskodawczyni urodziła się po dniu 31 grudnia 1948 r., to nie można jej doliczyć do rolniczego stażu emerytalnego okresu podlegania przez nią pracowniczym ubezpieczeniom społecznym. Prawo do emerytury rolniczej w jej wypadku zależy więc wyłącznie od wykazania okresów ubezpieczenia rolniczego. Do tych okresów należy zaś niewątpliwie zaliczyć okresy opłacania składek na ubezpieczenia rolnicze, a więc okresy od 1 stycznia 1991 r. do 31 grudnia 1993 r. oraz od 1 stycznia 2000 r. Na podstawie art. 20 ust. 1 pkt 2 ustawy można wnioskodawczyni zaliczyć również okresy prowadzenia gospodarstwa rolnego przed dniem 1 stycznia 1983 r. Tak więc łączny okres, od którego zależy prawo wnioskodawczyni do emerytury rolniczej, wynosi 24 lata, 6 miesięcy i 25 dni. Ustalony w taki sposób łączny staż emerytalny nie uprawnia jednak wnioskodawczyni do emerytury rolniczej, bowiem nie istnieją podstawy prawne do zaliczenia wnioskodawczyni okresu przypadającego od 1 stycznia 1983 r. do 31 grudnia 1990 r. do rolniczego stażu emerytalnego (w tym okresie wnioskodawczyni

bowiem nie podlegała wcale ubezpieczeniom społecznym rolników). Skoro wnioskodawczyni nie legitymuje się minimalnym 25-letnim okresem ubezpieczenia społecznego rolników, to tym samym nie nabyła prawa do emerytury rolniczej.

Od wyroku Sądu Apelacyjnego ubezpieczona wniosła skargę kasacyjną, w której zarzuciła naruszenie art. 20 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 6 pkt 14 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników w związku z art. 1 ust. 1, art. 2 pkt 1 a, art. 2 pkt 3, art. 3 ust. 1 i art. 3 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin, wskutek błędnego uznania, że ubezpieczona nie podlegała ubezpieczeniu społecznemu rolników w sytuacji, gdy była rolnikiem prowadzącym gospodarstwo rolne w rozumieniu ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r., co wyłączało możliwość jej ubezpieczenia społecznego w ramach powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych, a także wyłączało możliwość opłacania przez nią składek na ubezpieczenie społeczne rolników wyłącznie z tej przyczyny, że właścicielem ziemi, którą użytkowała, była wspólnota wyznaniowa, a nie podmiot świecki. W uzasadnieniu podstaw kasacyjnych ubezpieczona wskazała w szczególności, że, będąc rolnikiem w latach 1983-1990, nie miała możliwości ubezpieczenia się z jakiegokolwiek innego - poza rolniczym - tytułu ubezpieczenia. W związku z tym - uwzględniając powszechność oraz podstawowe cele systemu ubezpieczeń społecznych - należy uznać, że niepodleganie przez nią ubezpieczeniu rolniczemu w latach 1983-1990 było w istocie zwolnieniem jej z obowiązku opłacania składek na ubezpieczenie społeczne rolników. Okres tego zwolnienia (w którym nie mogła opłacać składek) należy, w konsekwencji, zaliczyć ubezpieczonej przy ustalaniu stażu emerytalnego. Zdaniem skarżącej, jej sytuacja prawna jest wyjątkowa, gdyż została "pokrzywdzona przez regulację, która w świetle powszechności systemu ubezpieczeń społecznych nie znajduje uzasadnienia". Z tej przyczyny, dokonując interpretacji przepisów regulujących sytuację prawną wnioskodawczyni, należy odejść od wykładni językowej na rzecz wykładni systemowej. Skarżąca wniosła o zmianę wyroku Sądu Apelacyjnego oraz zmianę decyzji organu rentowego i przyznanie jej prawa do emerytury rolniczej od dnia 1 października 2009 r., a także o zasądzenie kosztów postępowania, jak również o rozpoznanie skargi kasacyjnej na rozprawie. Uzasadniając potrzebę

rozpoznania niniejszej skargi ubezpieczona wskazała na "potrzebę wykładni przepisów prawnych wywołujących rozbieżności w orzecznictwie".

Sąd Najwyższy wziął pod uwagę, co następuje:

Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, okresami podlegania określonemu ubezpieczeniu społecznemu - w rozumieniu przepisów tej ustawy - są tylko takie okresy, za które opłacono przewidziane w odpowiednich przepisach składki na to ubezpieczenie, chyba że w myśl tych przepisów nie istniał obowiązek opłacania składek (art. 6 pkt 14). Z tej regulacji wynika wniosek, że zasadą obowiązującą przy kwalifikowaniu określonego czasu jako okresu podlegania danemu rodzajowi ubezpieczenia społecznego jest, iż za okres rolniczego ubezpieczenia społecznego może zostać uznany wyłącznie ten okres, za który opłacono składki na to ubezpieczenie. Jedynie w drodze wyjątku od tej zasady, za okres rolniczego ubezpieczenia społecznego może być uznany także inny okres podlegania temu ubezpieczeniu, za który - w myśl przepisów ubezpieczeniowych - nie istniał obowiązek opłacania składek.

Z ustaleń faktycznych sprawy wynika, że wnioskodawczynie nieprzerwanie prowadziła gospodarstwo rolne dzierżawione przez siebie od parafii Kościoła rzymsko-katolickiego w latach 1971-1993. Spór dotyczy wyłącznie przedziału czasowego od 1 stycznia 1983 r. do 31 grudnia 1990 r., a więc odnosi się do okresu, w którym obowiązywała ustawa z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin. W sprawie ustalono (była to okoliczność niesporna), że w tym okresie wnioskodawczynie nie opłacała składek na rolnicze ubezpieczenie społeczne. A zatem należało rozważyć, czy w tym okresie nieuiszczanie składek wynikało z ustawowego zwolnienia wnioskodawczynie z tego obowiązku, przy jednoczesnym objęciu jej rolniczym systemem ubezpieczeń społecznych, czy też nieopłacanie składek było konsekwencją nieobjęcia wnioskodawczynie w ogóle obowiązkiem rolniczego ubezpieczenia społecznego.

Rozstrzygnięcie tego problemu przesądza o wyniku sprawy, skoro w myśl art. 20 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, do okresów podlegania rolniczemu ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu wymaganych do nabycia prawa do emerytury rolniczej, zalicza się także okresy podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników indywidualnych w latach 1983-1990. Zgodnie z obowiązującymi w spornym okresie przepisami ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin (art. 3 ust. 2 tej ustawy), ubezpieczeniu społecznemu rolników nie podlegały osoby: 1) będące pracownikami zatrudnionymi w wymiarze czasu pracy nie niższym niż połowa wymiaru obowiązującego w danym zawodzie albo objęte innymi przepisami o ubezpieczeniu społecznym lub o zaopatrzeniu emerytalnym, 2) mające ustalone prawo do emerytury lub renty oraz 3) użytkujące wyłącznie grunty stanowiące własność związków wyznaniowych. Stanowcze (wyraźne, jednoznaczne) brzmienie art. 3 ust. 2 pkt 3 tej ustawy ("ubezpieczeniu nie podlegają osoby") oznacza, że osoba użytkująca w okresie od 1 stycznia 1983 r. do 31 grudnia 1990 r. grunty stanowiące wyłącznie własność związków wyznaniowych podlegała całkowitemu wyłączeniu z rolniczego systemu ubezpieczeń społecznych. W konsekwencji taka osoba oczywiście nie była również obowiązana do opłacania składek na to ubezpieczenie. W spornym okresie skarżąca była osobą prowadzącą działalność rolniczą na gruntach stanowiących własność osoby prawnej Kościoła rzymsko-katolickiego, a zatem w latach 1983-1990 była wyłączona z rolniczego systemu ubezpieczeń społecznych i dlatego nie opłacała składek na to ubezpieczenie. Sąd Apelacyjny słusznie zauważył, że prezentowane przez wnioskodawczynię stanowisko jakoby w spornym okresie podlegała rolniczemu systemowi ubezpieczeniowemu a jedynie była ustawowo zwolniona z obowiązku uiszczania składek, nie ma oparcia w ówczesnie obowiązujących przepisach, bowiem w myśl art. 43 ust. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin, z obowiązku odprowadzania składek ubezpieczonych zwolnieni byli wyłącznie ubezpieczeni rolnicy uprawnieni do okresowej renty inwalidzkiej. Zwolnienie z obowiązku uiszczania składek mogło być ponadto przyznane rolnikom (osobom podlegającym rolniczemu systemowi ubezpieczeń społecznych) na zasadach określonych w

przepisach wykonawczych wydanych przez Radę Ministrów na podstawie art. 43 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r.

Skoro więc wnioskodawczynie w okresie od 1 stycznia 1983 do 31 grudnia 1990 r. w myśl art. 3 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. była wyłączona z rolniczego systemu ubezpieczeń społecznych (nie podlegała rolniczemu ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu), to okres ten nie może zostać uwzględniony jej na zasadach przewidzianych w art. 20 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. przy obliczaniu stażu emerytalnego uprawniającego do emerytury rolniczej. Twierdzenie skarżącej jakoby została ona "pokrzywdzona przez regulację, która w świetle powszechności systemu ubezpieczeń społecznych nie znajduje uzasadnienia" jest chybione przede wszystkim z uwagi na to, że przepisy prawa ubezpieczeń społecznych mają charakter norm bezwzględnie obowiązujących, co oznacza w szczególności obowiązek dokonywania ich ścisłej wykładni. W takim razie wszelkie wyjątki od zasady, zgodnie z którą okresami podlegania rolniczemu ubezpieczeniu społecznemu są okresy opłacania składek na to ubezpieczenie, nie mogą być interpretowane rozszerzająco. Sporny w sprawie okres, za który wnioskodawczynie nie odprowadzała składek, bowiem taki obowiązek nie ciążył na niej z racji wyłączenia jej z rolniczego systemu ubezpieczeń społecznych, nie może zatem być uznany za "okres podlegania ubezpieczeniu rolników indywidualnych w latach 1983-1990" w rozumieniu art. 20 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. Taka ścisła wykładnia przepisów dotyczących rolniczego ubezpieczenia społecznego odpowiada ponadto ogólniejszym założeniom towarzyszącym systemowi ubezpieczeń społecznych na wypadek starości, którego rodzajem, mimo wielu odrębności, jest ubezpieczenie społeczne rolników (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 2008 r., I UK 346/07, LEX nr 490389). Przedstawione powyżej uwagi prowadzą do wniosku, iż zaskarżony wyrok Sądu Apelacyjnego nie narusza przepisów powołanych w skardze kasacyjnej.

Sąd Najwyższy - pomimo wniosku o rozpoznanie skargi na rozprawie (art. 398¹¹ § 1 k.p.c.) - rozpoznał ją na posiedzeniu niejawnym (co jest zasadą). Potrzeba wykładni przepisów budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie (na którą powołała się skarżąca) nie jest przesłanką rozpoznania skargi kasacyjnej na rozprawie a w sprawie nie występowało istotne

zagadnienie prawne. Można co najwyżej stwierdzić, że przesłanką uzasadniającą rozpoznanie przedmiotowej skargi była potrzeba rozstrzygnięcia wątpliwości interpretacyjnych dotyczących wykładni przepisów w niej powołanych.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.